

“ILMIY TAFAKKUR VA ZAMONAVIY TADQIQOTLAR: MUAMMOLAR, YECHIMLAR VA ISTIQBOLLAR” MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA ILMIY KONFERENSIYASI
Qabul qilindi: 30-sentabr 2026-yil • Ma’qullandi: 6-oktabr 2026-yil • Nashr qilindi: 13-oktabr 2026-yil

OILAVIY-HUQUQIY QARASHLARI ASOSIDA YOSHLARNI OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASHNING PEDAGOGIK MEXANIZMLARI

Iminova Dilbarxon Mannabovna

Andijon davlat universiteti

Huquq va ma’naviyat asoslari kafedrasi dotsenti v.b.

Annotatsiya. ushbu tesizda yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashda oilaviy-huquqiy qarashlarning ahamiyati, ularning pedagogik mazmuni va yosh avlodda oilaviy-huquqiy kompetentlikni shakllantirish mexanizmlari yoritiladi. Shuningdek, yoshlarning oila, nikoh, er-xotinning o‘zaro huquq va majburiyatlari, ota-onalik mas’uliyati hamda oilaviy qadriyatlar to‘g‘risidagi bilimlarini rivojlantirishda ta’lim va tarbiya jarayonining o‘rni tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: Oilaviy-huquqiy qarashlar, oilaviy hayotga tayyorgarlik, pedagogik mexanizmlar, yoshlar tarbiyasi, oilaviy-huquqiy kompetentlik, huquqiy savodxonlik.

Milliy huquqshunoslar qarashlarining qiyosiy tahlili oilaviy-huquqiy kompetentlik predmetida uch yo‘nalish mavjudligini ko‘rsatadi: birinchisi - oila huquqining tizimi, institutlari va maxsus yuridik faktlarini bilish; ikkinchisi - oilaviy munosabatlarni kelishuv va shartnomaviy mexanizmlar orqali tartibga solish; uchinchisi - bola huquqlari, fikri va qonuniy manfaatlarini himoya qilish. Mazkur yo‘nalishlar pedagog olimlar taklif qilgan motivatsion, kognitiv, amaliy va refleksiv tarkiblar bilan birlashtirilgandagina bo‘lajak huquq fani o‘qituvchisiga xos yaxlit kompetentlik modeli yuzaga keladi.

Shunday qilib, huquqiy madaniyat kompetentlikning aksiologik va xulqiy zaminini, huquqiy savodxonlik uning boshlang‘ich axborot asosini, huquqiy kompetentlik esa kasbiy vaziyatdagi faoliyat sifatini ifodalaydi. Oilaviy-huquqiy kompetentlik huquqiy kompetentlikning predmet jihatdan ixtisoslashgan ko‘rinishi bo‘lib, uning mazmuni oila huquqi tartibga soladigan munosabatlar doirasi bilan belgilanadi. Oila kodeksining 5-

moddasiga muvofiq, mazkur doira nikoh tuzish va tugatish, nikohni haqiqiy emas deb topish, er-xotin, ota-ona va bolalar o‘rtasidagi shaxsiy nomulkiy va mulkiy munosabatlar, ota-ona qaramog‘idan mahrum bolalarni oilaga joylashtirish hamda fuqarolik holati dalolatnomalarini qayd etish bilan bog‘liq munosabatlarni qamrab oladi. Shu sababli oilaviy-huquqiy kompetentlik faqat nikoh va ajralishga oid bilimlar bilan cheklanmaydi.

Mazkur kompetentlikning predmet mazmunida kamida to‘rtta o‘zaro bog‘liq qatlam mavjud. Birinchi qatlam - normativ-huquqiy qatlam bo‘lib, Konstitutsiya, Oila kodeksi, Fuqarolik kodeksi, Fuqarolik protsessual kodeksi, bola huquqlariga oid qonunchilik va tegishli xalqaro standartlarni o‘z ichiga oladi. Ikkinchi qatlam - huquqni qo‘llash qatlamidir; bunda talaba faktlarni aniqlaydi, huquqiy munosabat turini belgilaydi, tegishli normani tanlaydi, huquqiy oqibatlarni baholaydi va himoya usulini asoslaydi. Uchinchi qatlam - aksiologik qatlam bo‘lib, tenglik, ixtiyoriylik, inson qadr-qimmati, bola manfaatlari, maxfiylik va oila a’zolarining mas’uliyati bilan bog‘liq. To‘rtinchi qatlam - didaktik qatlam; unda huquqiy mazmun o‘quv maqsadi, topshiriq, muloqot va baholash vositasiga aylantiriladi.

Oila huquqining o‘ziga xosligi shundaki, uning normalari ko‘pincha davomiy shaxsiy munosabatlar, hissiy aloqalar va qarama-qarshi manfaatlar doirasida qo‘llanadi. Tijorat nizosida taraflarning iqtisodiy manfaatlari ustuvor bo‘lishi mumkin, oilaviy nizoda esa huquqiy natija er-xotin, ota-ona va bola o‘rtasidagi keyingi munosabatlarga bevosita ta’sir qiladi. Shu bois bo‘lajak o‘qituvchi normani faqat formal mantiq asosida qo‘llash bilan cheklanmasdan, huquqiy maqomlar va manfaatlarni aniq farqlashi, ayniqsa, bolaning mustaqil huquq subyekti ekanligini hisobga olishi lozim.

Amaldagi Oila kodeksida bolaning oiladagi o‘z manfaatlariga taalluqli masalalarda fikrini erkin ifoda etishi, sud yoki ma’muriy muhokamada so‘zlashi, vakolatli organlar esa uning fikrini yoshidan qat’i nazar ko‘rib chiqishi va qarorni bolaning eng ustun manfaatlaridan kelib chiqib qabul qilishi belgilangan. Bu norma oilaviy-huquqiy kompetentlikning mazmunini tubdan boyitadi. Talaba bolaning fikrini ota-onaning pozitsiyasiga qo‘shib yubormasligi, “bola manfaati”ni mavhum shior sifatida emas, faktlar,

xavfsizlik, rivojlanish ehtiyojlari va huquqiy kafolatlar bilan asoslangan mezon sifatida qo‘llashi kerak.

Konstitutsiyaning 77–78-moddalarida ota-onalar va ularning o‘rnini bosuvchi shaxslarning bolani boqish, tarbiyalash, ta’lim olishi va har tomonlama rivojlanishi haqida g‘amxo‘rlik qilish majburiyati, farzandlarning qonun oldida tengligi va davlatning bola huquqlari hamda qonuniy manfaatlarini himoya qilish majburiyati mustahkamlangan. Oila kodeksining 73-moddasi ota-onaning bolani tarbiyalash huquqi bilan bir qatorda uning sog‘lig‘i, jismoniy, ruhiy, ma’naviy va axloqiy kamoloti uchun javobgarligini belgilaydi. Shu sababli bo‘lajak o‘qituvchi ota-onalik huquqini mutlaq vakolat sifatida emas, bolaning huquqlari va ota-onaning yuridik mas’uliyati bilan cheklangan huquqiy maqom sifatida tushuntira olishi zarur.

Oilaviy-huquqiy kompetentlikning yana bir muhim belgisi - amaldagi huquq bilan ishlash qobiliyatidir. Oila qonunchiligi o‘zgarib borishi, ayrim normalarning yangi tahrirda bayon qilinishi, sud amaliyoti va ma’muriy tartiblarning yangilanishi sababli, darslikdagi ma’lumotni takrorlashning o‘zi huquqiy aniqlikni kafolatlamaydi. Bo‘lajak o‘qituvchi Lex.uzdagi rasmiy matnni topish, hujjatning amaldalik holati va tahrir sanasini tekshirish, modda, qism va bandni aniq ko‘rsatish, qonun matni bilan ilmiy sharh yoki internetdagi ommabop tavsiyani farqlash ko‘nikmasiga ega bo‘lishi kerak. Bu talab oilaviy-huquqiy kompetentlikning axborot-tahliliy tarkibini alohida ajratishni taqozo qiladi.

I.A. Jukova yurist kasbiy faoliyatining intellektual blokiga huquqiy axborotni tanlash, tahlil qilish va baholash, huquqiy vosita yordamida hal qilinishi lozim bo‘lgan muammoli vaziyatni aniqlash hamda qonun doirasidagi maqbul harakat variantini tanlashni kiritadi. Mazkur yondashuv bo‘lajak huquq fani o‘qituvchisiga ham tatbiq etiladi, biroq uning vazifasi ikki bosqichli: dastlab huquqiy masalani to‘g‘ri hal qilish, keyin esa shu masalaning ta’limiy imkoniyatini aniqlab, uni tushunarli o‘quv mazmuniga aylantirish. Birinchi bosqichdagi xato noto‘g‘ri huquqiy xulosaga, ikkinchi bosqichdagi xato esa o‘quvchida huquq haqida buzilgan tasavvur shakllanishiga olib keladi.

Huquqshunos-amaliyotchining kompetentligi bilan huquq fani o‘qituvchisining kompetentligi o‘rtasidagi asosiy farq ham ana shu ikki bosqichlilikda namoyon bo‘ladi.

Huquqshunos normani izohlaydi, faktni kvalifikatsiya qiladi, maslahat beradi, huquqiy hujjat tuzadi yoki taraf manfaatini himoya qiladi. O‘qituvchi esa bu faoliyatlarning mantiqini o‘quvchiga ochib beradi, murakkab yuridik tilni mazmunini yo‘qotmagan holda soddalashtiradi, muammoli savol va vaziyat yaratadi, fikrlar to‘qnashuvini boshqaradi va o‘zlashtirish natijasini baholaydi. Shuning uchun huquqshunoslik malakasi bo‘lajak huquq fani o‘qituvchisining oilaviy-huquqiy kompetentligida zarur asos bo‘lsa-da, uning o‘rnini bosa olmaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasining Oila kodeksi. 5-modda [Elektron resurs]. - URL: https://lex.uz/docs/-104720 (murojaat qilingan sana: 2026.07.31).

2. O‘zbekiston Respublikasining Oila kodeksi. 68-modda [Elektron resurs]. - URL: https://lex.uz/docs/-104720 (murojaat qilingan sana: 2026.07.31).

3. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. 77-78-moddalar [Elektron resurs]. - URL: https://lex.uz/docs/-6445145 (murojaat qilingan sana: 2026.07.31).

4. O‘zbekiston Respublikasining Oila kodeksi. 73-modda [Elektron resurs]. - URL: https://lex.uz/docs/-104720 (murojaat qilingan sana: 2026.07.31).

5. Жукова И.А. Формирование профессиональной компетентности юриста в процессе обучения в вузе // Право. Журнал Высшей школы экономики. - 2010. - № 3. - С. 119-121.